

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 81"255.4:821.161.2(=581):82-3Франко
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.2/24>

Нестеренко О. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТРОПІВ В КИТАЙСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ІВАНА ФРАНКА «ТЕРЕН У НОЗІ»

У цій статті проаналізовано особливості відтворення тропів, зокрема у контексті збереження образності та структури, в китайськомовному перекладі української прози. Матеріалом дослідження слугував китайськомовний переклад оповідання Івана Франка «Терен у нозі», виконаний Ге Юаньпенем. У дослідженні підкреслено, що до проблеми перекладу тропів зверталась низка вітчизняних та закордонних дослідників, проте переклад тропів з української мови китайською це не був об'єктом окремого дослідження. У статті під тропом розуміється стилістичний засіб, що передбачає прагматично мотивоване відхилення від норм мови та мовлення. Тропи формують новий образ, тож у цьому дослідженні особлива увага приділяється шляхам збереження образності у перекладі. Метод суцільної вибірки дозволив встановити, що до основних тропів, які використано в оригіналі тексту, належить епітет, метафора, метонімія та порівняння, тож саме на способах перекладу цих тропів зосереджено науковий інтерес. Підкреслено, що епітети, виконуючи атрибутивну функцію, характеризуються експресивністю, образністю та оцінністю. Встановлено, що при перекладі китайською мовою епітетів на позначення кольору можуть використовуватись прийоми збереження змістового образу й структури, спрощення образного змісту зі збереженням структури та метод опису. Особливу категорію формують метафоричні епітети, при перекладі яких застосовується наближений переклад або опущення. Оскільки метафора тісно пов'язана із концептуальною сферою, то переклад цього тропу можливий зі збереженням образності оригіналу за допомогою дослівного перекладу або шляхом використання еквівалентного перекладу. Встановлено, що через відмінну суміжність компонентів й класу в різних мовах, метонімія зазвичай опускається при перекладі. Оскільки порівняння формується за допомогою компаративної зв'язки або синтаксичної конструкції, то визначено, що при перекладі зберігається як образність висловлювання, так і структура висловлювання.

Ключові слова: Іван Франко, китайська мова, троп, переклад, проза, епітет, метафора, метонімія, порівняння.

Постановка проблеми. В умовах міжкультурної комунікації неабиякого значення набуває переклад художніх текстів з української мови іноземними, зокрема китайською. Саме переклад прозових творів дає можливість глибше пізнавати історію, культуру, побут та світогляд нації. А одним із важливих аспектів художнього перекладу залишається відтворення стилістичних засобів, які використав автор оригінального твору.

У 2017 році з нагоди 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою вийшла друком «Антологія українського та китайського письмен-

ства: перекладацькі інновації у львівській «Alma Mater»», що стала своєрідною хрестоматією перекладів оригінальної української та китайської літератур. До цієї антології ввійшли оригінал та переклад оповідання Івана Франка «Терен у нозі» (1906 р.) китайською мовою, виконаний Го Юаньпенем (郭远鹏) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми перекладу окремих тропів зверталась низка вітчизняних та закордонних дослідників. Так, праця О. Молчко присвячена лексико-граматичним формам вираження порівняння в українській та англійській мовах як наслідку пе-

рекладу [2]. Водночас П. П'єрні вивчає структурні особливості художнього порівняння в англійській мові та специфіку їх перекладу італійською [3]. О. Борисова ж концентрує свою увагу на особливостях стилістичних засобів у контексті англо-українського перекладу детективної прози [4].

У свою чергу для вирішення питання відтворення англомовних стилістичних засобів при перекладі українською мовою К. Новікова пропонує такі методи: 1) заміна на аналог зі схожим значенням; 2) заміна на еквівалент; 3) структурне перетворення (зміна порядку слів); 4) додавання або вилучення слів при перекладі; 5) використання двох різних способів перекладу; 6) заміна стилістичного засобу на інший [5].

Постановка завдання. Мета цієї розвідки полягає у визначенні основних способів відтворення образності тропів при перекладі з української мови китайською на матеріалі оповідання Івана Франка «Терен у нозі» та його китайськомовному перекладі.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає О. Селіванова, троп – «стилістична фігура мовлення, що характеризується образністю, виразністю і ґрунтується на суміщенні традиційного, буквального й ситуативного або фігурального номінативних планів, яке зумовлює позначення одного предмета, ознаки, явища найменуваннями інших» [6, с. 627]. Водночас О. Берегова підкреслює, що тропи та фігури є різновидами стилістичного засобу й передбачають прагматично мотивоване відхилення від норм (мови та мовлення) задля впливу на адресата, розуміючи під тропом слова та словосполучення, вжиті у переносному значенні [7, с. 31–32].

Варто зазначити, що тропи характеризуються формуванням нового образу через призму номінативного перенесення, при чому образність стає домінуючою над номінативністю та збагачує семантику знаку. Існують різні підходи до класифікації тропів, але до основних форм традиційно залучають: синекдоху, метафору, метонімію, порівняння, персоніфікацію, алегорію, епітет, іронію, перифразу та ін. [6, с. 628].

У ході дослідження використано метод суцільної вибірки та встановлено, що у китайськомовному перекладі оповідання Івана Франка «Терен у нозі» найчастіше перекладач вдається до перекладу таких тропів як: епітет, метафора, метонімія та порівняння.

Епітет є тропом, що характеризується високим ступенем експресивності, образності та оцінності, виконуючи функцію атрибута предмета,

стану чи дії, створюючи художній образ [6, с. 145]. Варто зазначити, що в китайській мові епітети (修饰语) не виділяють окремим тропом, а залучають до категорії порівнянь (比喻).

Як зазначає О. Борисова, одним із важливих факторів при перекладі епітетів є сполучуваність компонентів атрибутивних конструкцій в мові-оригіналі та мові перекладу [7, с. 176].

Під час дослідження виявлено, що в оповіданні «Терен у нозі» частотним є використання епітетів на позначення кольору, при цьому перекладач вдається до різних перекладацьких прийомів:

1. Збереження змістового образу й структури. Наприклад: *сніжно-біла рука* / 雪白的胳膊, *брудно-жовта повінь* 土黄色的洪水, *темний ліс* / 深黛色的森林.

«На тім самім місці, де колись, сорок літ тому, хлопчище з моєї дараби зсунувся в воду, побачив я нараз, як із брудно-жовтої повені висунулася сніжно-біла дитяча рука». / «就在40年前发现事故的地方, 小男孩在我划桨的这一侧落向水中, 雪白的胳膊瞬间就被土黄色的洪水淹没了».

2. Спрощення образного змісту, але збереження структури. Наприклад: *буро-жовтий вал* / 黄色的洪水 (досл. «жовтий вал»), *крово-червоні хмари* / 云霞 (досл. «рожеві хмари»).

3. Використання опису, при якому структуру не збережено. Наприклад, *зеленкувато-сіра каламутна вода* / 水有点脏, 呈现出棕绿色 (досл. «вода трохи брудна, на вигляд коричнево-зелена»).

При перекладі метафоричних епітетів китайською мовою можна виділити наближений переклад. Наприклад: *солодка мелодія* / 讴歌 (досл. «хвалебна пісня»), *дзвінкий шум* / 涛声 (досл. «звук від сплеску хвиль»), *(кожда) легенька хмарка* / 一朵朵小云彩 (досл. «кожна маленька хмаринка»).

Також при перекладі епітетів може використуватись прийом опущення. Наприклад:

«...спокійно вдивлявся у величний краєвид...» / «安静地欣赏起眼前的风景» (досл. «милувався краєвидом, що постав перед очима», епітет «величний» опущено). При цьому експліцитне навантаження переходить на дієслово 欣赏 (милуватись).

«...супротивлежну могутню гору...» / «河对面高耸着.....的山峰» (досл. «навпроти річки височіє гора»). Епітет «могутня» опущено, виразність транслюється за допомогою дієслова 高耸 (височіти).

Метафора є культурним феноменом мови, одним із продуктивних засобів її збагачення та характеризується «використанням знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні» [6, с. 326].

П. Ньюмарк підкреслює, що використання метафори має референтну (когнітивну) та прагматичну (естетичну) мети. Референтна функція визначається «описом психічного процесу або стану, поняття, особи, об'єкту, якості чи дії більш вичерпно й стисло, ніж це можливо в буквальній мові». Прагматична функція полягає в зверненні до почуттів, зацікавленні, здивуванні. При цьому, на думку вченого, «хороша метафора» поєднує зміст та форму [8, с. 104].

Варто зазначити, що в китайській мові метафоричність (比喻) набуває трьох форм: метафора (暗喻), метонімія (借喻) та порівняння (明喻).

Залежно від контекстуальних факторів та перекладацьких прийомів, визначають 6 типів метафор: 1) стерта (dead), фігуральність якої вже частково втрачено, часто використовується у контексті простору та часу, частин тіла, діяльності людини; 2) клішована (cliche), яка тимчасово втратила свою цінність, але використовується для чіткого вираження думки; 3) усталена (stock or standart) може референційно та прагматично-стандартно виражати як фізичний, так і психологічний стан; 4) адаптована (adapted) охоплює метафоричні неологізми, автор котрих є відомим; 5) нова (recent) є метафоричним неологізмом, який часто створений «анонімно» та 6) оригінальна (original), створена або процитована письменником з відомих текстів [8, с. 106–113].

У ході аналізу фактичного матеріалу дослідження виявлено, що при перекладі метафори з української мови китайською можливі такі підходи:

1. Дослівний переклад. Наприклад:

«Він придивлявся кожній легенькій хмарці, що виринала відкись на заході і, запалюючися золотом і пурпуром, звільна плила за сонцем». / «一朵朵小云彩突然从西边出现, 像燃烧着的金色和紫色的火焰, 他看着它们自由地穿梭在太阳周围».

В оригінальному тексті дієслова «виринала», «запалювалася» та «плила» використовуються щодо «хмаринки» і при перекладі перекладач використав 出现 (з'являється), 燃烧 (запалюватись) та 穿梭 (носитись, плисти), зберігаючи метафоричність й образність.

2. Еквівалентний переклад. Наприклад:

«Високі гірські шпилі, бачилось, моргали до нього; глибокі, тінисті долини обслонювалися темними тайнами». / «远处高耸的山峰仿佛在窥视着他, 山谷深处的阴影正隐匿着它的秘密».

При перекладі метафори «шпилі моргали» використано дієслово 窥视 (підглядати).

Можливі й випадки опущення метафори. Наприклад:

«Так мені щось тяжко на серці». / «很难受».

Метафору «тяжко на серці» опущено, використано вираз «дуже важко».

Метонімія слугує засобом збагачення мови шляхом перенесення характеристик одного компонента (чи класу об'єктів) на інший за рахунок суміжності в певній ситуації, при цьому наявність зв'язків між цими компонентами в мисленні людини є підґрунтям формування метонімії, руйнуючи у мовленні лексичну синтагматику словосполучення. На відміну від метафори, яка характеризує предмет, метонімія ідентифікує його в межах однієї ситуації або предметної сфери [6, с. 346–347].

Метонімія може реалізуватись на рівні:

1) лексичної метонімії (усталена в мові);

2) конструктивно зв'язаної метонімії (виникає в певній еліптичній конструкції);

3) ідентифікаційної метонімії (вказує на конкретний предмет чи особу із суміжним предметом в конкретній ситуації).

При перекладі з української мови китайською (і навпаки) метонімія зазвичай «втрачається». Це пов'язано з тим, що у різних мовах суміжність одного компоненту з класом є відмінною. Наприклад:

«Та Миколин зір слідив, бачилось, з якоюсь дивною тривогою за бігом сонця». / «他有点惊异地看着快速西沉的太阳».

У перекладі метонімію не збережено, сполучення «зір слідив» перекладено дієсловом 看 (дивитись), адже для китайської мови «зір» (视力) не може бути суміжним з «очі» (眼睛).

Порівняння також слугує засобом увиразнення мовлення, експресивності, створення образності й характеризується використанням синтаксичних структур для відображення «мисленневої операції» при уподібненні чи проведенні аналогій між явищами, предметами, ситуаціями та ознаками. Стилстична фігура порівняння може бути традиційною або індивідуально-авторською, формуючись за рахунок заперечення (протиставлення), уподібнення за однією ознакою або ж набувати форми розгорнутого уподібнення у контексті асоціативного ореолу (багатьох ознак) [6, с. 475].

В китайській мові, як і в українській, порівняння (明喻), яке ще називають «пряме порівняння» (直喻), формується шляхом використання компаративної зв'язки, наприклад, 如 (подібний до), 似 (такий як), 像 (як), 犹 (схожий на), 仿佛 (наче) та 宛若 (ніби) [9, с. 105]. Може також викорис-

товуватись конструкція порівняння 像.....一样 (однаковий з...).

Патриція П'єріні, аналізуючи структурні особливості порівнянь в англійській та італійській мовах, пропонує такі перекладацькі підходи до їх відтворення: 1) дослівний переклад; 2) заміна; 3) скорочення порівняння, якщо воно є ідіоматичним; 4) дослівний переклад з роз'ясненням ознак схожості; 5) переміщення порівняльної структури; 6) опущення порівняння [3, с. 31].

Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував, що при перекладі порівнянь здебільшого зберігається образність висловлювання, проте структура може змінюватись. Наприклад:

«...він зробився на виду чорний, як земля, похудів страшенно...» / «又黑又瘦的脸看起来就像一块贫瘠的土地» (досл. «його чорне та худе обличчя виглядало як шматок виснаженої землі»). При цьому перекладач використовує ще прийом конкретизації, використовуючи замість іменника «вид» – 脸 (обличчя). Також троп порівняння, який використано в оригінальному тексті, трансформується в комбінацію «порівняння (за допомогою компаративної зв'язки 像)+епітет(一块贫瘠的土地 (шматок виснаженої землі))».

Також перекладач може використати фразеологічні одиниці чен'юй (成语) задля збереження виражального ефекту, якщо порівняльна структура містить дієслово, яке у мові перекладу формує лакуну. Наприклад:

«Я не міг ані спати вночі, ані не мав спокою вдень і сунувся, як сновида». / «我常在夜里辗转难眠, 白天也过得浑浑噩噩, 像梦游人一样不知身在何处».

У поданому прикладі використано порівняльну конструкцію 像.....一样 та образ сновиди (梦游人), при чому іменник утворено методом калькування (梦游人 – досл. «людина, яка подорожує уві сні»). Проте дієслово «сунувся» є лакуною та виражається описовим способом за допомогою виразу 不知身在何处 (досл. «не знати куди себе подіти»). Водночас експресивність досягається шляхом використання фразеологізму 浑浑噩噩 (з горем пополам).

Варто підкреслити, що переклад за допомогою еквіваленту є найбільш близьким та зрозумілим китайськомовному читачеві. Наприклад:

«Але Микола глядів на все те безучасно, немов не з цього світу». / «而这一切在米克拉眼中却好像都不存在».

Порівняння «немов не з цього світу» виражається за допомогою еквівалентного перекладу 像都不存在 (досл. «наче не існує»).

Іноді образність порівняння не зберігається навіть попри тотожність у використанні знаків концептуальної сфери двох мов. Наприклад:

«По його берегах снували тут і там немов червоні, білі та чорні мурашки – то були люди». / «河岸边 的路人(像附着在玻璃上的小精灵一样来来去去), 移动着红色、白色或黑色的小点».

Так, для китайської мови властиве порівняння людини з мурахою задля вказівка на те, що вона маленька, навіть є сталий вираз 人像蚂蚁 (люди як мурахи). Проте у перекладі зустрічаємо опущення образу мурахи та порівняння людей з 小点 (маленькі цятки). На нашу думку, таке перекладацьке рішення перекладача не зовсім доцільне.

Доволі часто різні тропи використовуються в одному реченні, чи частині речення, тож перед перекладачем постає проблема їх коректного та повного відтворення в мові перекладу задля збереження образності та виразності. Наприклад:

«А коли нарешті сонце затонуло в кроваво-червоних хмарах, мов розпалена куля в воді, ...» / «当太阳终于没入云霞当中时, 就好像一颗火球在水中爆裂开来.....». При відтворенні оригінального тексту китайською мовою перекладач вдався до перекладу метафори (сонце затонуло / 太阳没入), епітета (кроваво-червоні хмари / 云霞) та порівняння (мов розпалена куля в воді / 就好像一颗火球在水中爆裂开来).

Висновки. Отже, тропи є різновидом стилістичних засобів, які використовуються в художніх текстах й є важливим предметом вивчення у контексті транслятології. Під час аналізу китайськомовного перекладу оповідання Івана Франка «Терен у нозі» було визначено, що перекладач здебільшого постає перед проблемою перекладу епітетів, метафори, метонімії та порівняння. Вивчення фактичного матеріалу дозволило визначити, що при перекладі китайською мовою епітетів на позначення кольору можуть використовуватись прийоми збереження змістового образу й структури, спрощення образного змісту зі збереженням структури, опису. Встановлено, що при перекладі метафоричних епітетів застосовується наближений переклад або опущення. При перекладі метафори можливе збереження образності оригіналу за допомогою дослівного перекладу або використання еквівалентного перекладу. Встановлено, що через відмінну суміжність компонентів й класу в різних мовах, метонімія зазвичай опускається при перекладі. Оскільки порівняння формується за допомогою синтаксичних структур, то при перекладі цього тропу зберігається образність висловлювання.

Список літератури:

1. Антологія українського та китайського письменства: перекладацькі інновації у львівській «Alma mater» (до 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китаєм) 乌中作家选集: 利沃夫大学 «ALMA MATER» / за ред. Андрія Печарського, Сунь Кевеня. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 492 с.
2. Молчко О. Порівняння в українському художньому тексті та варіанти його відтворення англійською мовою. *Іноземна філологія*. 2012. № 124. С. 161–169.
3. Pierini Patrizia Simile in English: from description to translation. *Circulo de Linguistica Aplicada a la Comunicacion*. 2007. № 29. P. 21–43.
4. Борисова О.В. Способи відтворення деяких стилістичних засобів в англо-українському перекладі детективної прози. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. № 28. С. 176–179.
5. Новікова К.О. Методи відтворення стилістичних фігур і тропів у процесі перекладу художніх текстів (на матеріалі роману Е.А. По «Падіння дому Ашерів»). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 7. С. 272–276.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.
7. Берегова О.А. Проблеми дефініцій понять «стилістичний засіб», «фігура», «троп» і «стилістичний прийом». *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2016. № 29. С. 25–35.
8. Newmark Peter A Textbook of Translation (翻译教程). Pearson Education Limited, 2008. 292 p. URL: [http://ilts.ir/Content/ilts.ir/Page/142/ContentImage/A%20Textbook%20of%20Translation%20by%20Peter%20Newmark%20\(1\).pdf](http://ilts.ir/Content/ilts.ir/Page/142/ContentImage/A%20Textbook%20of%20Translation%20by%20Peter%20Newmark%20(1).pdf) (дата звернення: 10.06.2024).
9. 修辞学词典 / 王德春主编. 浙江 : 浙江教育出版社, 1987. 334 页.

Nesterenko O. O. PECULIARITIES OF TROPES REPRESENTATION IN THE CHINESE TRANSLATION OF THE STORY “BLACKTHORN IN THE LEG” BY IVAN FRANKO

This article analyzes the peculiarities of the tropes reproduction, in particular in the context of preserving imagery and structure, in the Chinese translation of Ukrainian prose. The material of the study was the Chinese translation of Ivan Franko's story "Blackthorn in the leg", performed by Ge Yuanpeng. The study emphasizes that a number of domestic and foreign researchers have addressed the problem of trope translation, but the translation of tropes from the Ukrainian language into Chinese has not yet been the subject of a separate study. The article defines a trope as a stylistic device that involves a deviation from the norms of language and speech, motivated by pragmatics. Tropes form a new image, so this study pays special attention to ways of preserving imagery in translation. The continuous sampling method revealed that epithet, metaphor, metonymy and simile are the main tropes used in the original text, thus scientific interest is focused on their translation. It is emphasized that epithets, performing an attributive function, are characterized by expressiveness, imagery and evaluation. It has been established that when translating epithets which indicate color into the Chinese language, the techniques of preserving the meaningful image and structure, simplifying the figurative content while preserving the structure, and the method of description can be used. A special category is formed by metaphorical epithets. In such case an approximate translation or omission are used. Since the metaphor is closely related to the conceptual sphere, the translation of this trope is possible while preserving the imagery of the original by means of a literal translation or by using an equivalent translation. It has been established that due to the close relationship between components and classes in different languages, metonymy is usually omitted during translation. As the simile is formed using a comparative link or a syntactic construction, it can be concluded that both the imagery and the structure of the statement are preserved during translation.

Key words: Ivan Franko, Chinese, trope, translation, prose, epithet, metaphor, metonymy, simile.